

Fotos: Jaume Rius Pascual

d'una mostra amb quatre plafons que exposen la història de les campanes, els campaners i els campanars de Gelida, amb els seus tocs, i el procés de restauració i automatització que s'ha portat a terme, i on consten els noms de tots els col·laboradors.

Aquesta mostra restarà instal·lada de manera permanent al campanar, per al qual s'establirà més endavant un règim periòdic de visites comentades que es faran des del Centre d'Interpretació del Castell de Gelida. Aquest projecte forma part d'un de més

ampli que ha de permetre la restauració del rellotge públic que hi ha sobre la façana de l'església, inaugurat ara fa un segle, i l'adequació per a la visita de l'espai on se situa la maquinària. Un espai sorprenent on podrem veure passar el temps. ☺

Salvador Llorac i Santis

Relació de remences del territori del castell de Gelida segons una llista de l'any 1448

Mercès a la conservació a l'Arxiu Municipal de Girona d'un manuscrit relligat amb la relació de pagesos de remença entre els anys 1448 i 1449 al Principat que ha estat transcrit recentment per Maria Mercè Homs i Brugaroles i que ha merescut ésser editat per l'Ajuntament de Girona, dins la col·lecció *Documents de l'Arxiu Municipal*, número 11,^(*) ens assabentem que al Penedès històric hi hagué diversos indrets en els quals la pràctica remença d'arrel alt medieval era present, tot i ser un mal ús típic a la Catalunya Vella, però

poc practicat a la Nova, la qual cosa confirma que, en ser el Penedès zona de marca des de finals del segle IX, es pot considerar ben bé que entrà des de molt antic a formar part del nucli original del país, on aquesta pràctica era present en diferents jurisdiccions senyorials, sobretot de l'església i baronials.

La paraula *remença* vol dir pagament d'una redempció personal i era el dret que el senyor territorial podia exigir del vassall subjecte a adscripció de la terra quan aquest volia abandonar-la. Era comú a la Catalunya Vella i fou

reconeguda oficialment pel rei Pere II el Gran el 1283. Va ser un dels mals usos suprimits pel rei Ferran II el Catòlic en la sentència arbitral de Guadalupe de 1486.

A causa de la pesta negra del 1348 van disminuir notablement els ingressos senyorials, la qual cosa comportà que els pagesos fossin reprimits al màxim; el fet provocà una agitació pagesa entre els anys 1380-90. Al primer terç del segle XV les commocions remences minvaren molt a causa d'una relativa prosperitat, però en intensificar-se posteriorment la crisi agrària l'agitació va continuar.

Esplèndida aquarel·la del castell, original de Ramon Vergés i datada el 10 d'octubre de 1880. Cal destacar-hi la manca de vegetació, l'alçada de la torre de la plaça del Pedró, avui escapçada, i Montserrat al fons. Arxiu del Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona. Arxiu ECM

Una provisió atorgada pel rei Alfons el Magnànim l'1 de juliol de 1448 va permetre la reunió dels remences per tal de nomenar síndics per al repartiment i recaptar dels diners oferts al rei per obtenir l'abolició dels mals usos, d'on es procedí a la confecció d'una llista entre els anys 1448 i 1449. Aquesta ordre va provocar un rebuig per part dels senyors de la terra, però, tot i així, les assemblees es realitzaren malgrat el boicot en diferents indrets.

En part l'inici de la Guerra Civil del 1462-72 fou provocat per la revolta dels remences, els quals foren manipulats pels dos bàndols en disputa. Els resultats no foren els esperats i els pagesos remences es tornaren a revoltar el 1483, la qual cosa comportà fortes topades sagnants amb les forces de les autoritats, que no acabaren fins a l'esmentada sentència del 1486, on se solucionà definitivament el conflicte i així, previ el pagament per part dels pagesos d'una quantitat de diner, foren alliberats de l'adscripció a la terra, se'ls garantí llur llibertat personal i la possibilitat de disposar de béns mobles, tot restant en llurs posicions com a mers enfiteutes. El fet provocà en certes zones del país un equilibri en el camp i, per tant, un augment de les explotacions agràries; a més, els que ho volguessin, lliures ja, es podrien dedicar a altres activitats econòmiques.

El Penedès històric fou visitat per tres delegats amb consentiment reial. L'un, aprofitant l'estada a llocs del Baix Llobregat, va arribar fins a Gelida al desembre de 1448 i els restants en dues etapes, entre desembre

de 1448 (10 visites) i febrer de 1449 (4 visites), que corresponen a indrets del Garraf i la costa (exceptuant Viladellops). Segons l'actual divisió comarcal, a l'Alt Penedès anaren els representants en 8 llocs, al Baix Penedès en 5 i al Garraf en visitaren 2.

El total de persones presentades als sindicats, segons les llistes que es redactaren, fou de 237, que es poden considerar caps de cases o focs, d'on tindrem que els descrits representaven unes 1.066 persones si suposem 4,5 persones per foc. Se'ns fa difícil poder saber el nombre de focs a la comarca a mitjan segle XV; sabem, segons el fogatge que es va fer un segle després (1553), que al Penedès hi havia 2.097 focs segons la divisió territorial actual (tot i tenir en compte que els focs solament són orientatius, ni molt menys expressen la població real del territori, que era molt més alta); ara bé, si tenim present que hi va haver la Guerra Civil del 1462-72 que afectà molt la comarca, creiem que en aquells moments els focs del Penedès podrien ben bé arribar a uns 2.500, i que els focs pagesos de remença serien aproximadament un 9,5% del total del territori, xifra bastant baixa si la comparem amb els que hi havia sobretot en la demarcació de la diòcesi de Girona.

Podem observar que l'organització de l'administració reial era molt bona tant en el funcionament administratiu com en la xarxa de comunicacions. Sense cap dubte, els correus entre les diferents parròquies eren ràpids i eficients.

Veiem que els veïns eren cridats amb repic de campanes; solament observem en un cas que s'utilitzà el so de corn (el Gomer)

i en dos el so de viafora (Canyelles i Gelida). La convocatòria generalment tenia lloc a l'església del lloc, també es feia al cementiri, a la plaça del poble i, fins i tot, en un cas, en una casa particular.

No obstant això, s'observa que a vegades les assemblees camperoles foren boicotejades pels que n'eren contraris (els senyors de la terra), com es pot observar en la que va tenir lloc a les quadres de Viladellops i de Banyeres, on solament es va presentar una persona. La que aplegà més gent fou la que va tenir lloc al Gorner, aleshores parròquia de Sant Jaume de Castellví del Penedès, amb 26 persones.

Es pot veure, si mirem el fogatge de 1553, que els cognoms de les poblacions es repeteixen poc, a no ser la parròquia de Sant Pere de Ribes, però cal tenir present que havien passat més de 100 anys i una guerra civil sagnant; a més, s'havien produït bastants moviments de població, sobretot en quedar els remences redimits, a partir de 1486,

de les servituds a les quals eren sotmesos. Podem afirmar –els antropònims ens ho indiquen– que entre els remences hi havia persones d'ètnia jueva (a Gelida el cas de Sàbat és ben palès) i musulmana (aquests últims en menys proporció), això sí, conversos, tot i conservar el seu cognom originari en alguns casos; d'altres agafaren com a cognom un nom de pila cristià.

Veiem que les jurisdiccions senyoriales no influïren per res, almenys al Penedès, en aquest mal ús, ja que els llocs ressenyats tant es poden observar en indrets de domini jurisdiccional de la corona com de l'església i baronials civils.

La relació no deixa de tenir la seva importància sociològica i ajuda a conèixer una mica més la comarca. El fet confirma que el Penedès des d'una època molt reculada va entrar de ple dins el domini cristià, podent-se ben bé incloure dins l'anomenada Catalunya Vella.

Pel que respecta al territori del castell termenat de Gelida, el 10 de

desembre de 1448, en presència de Gabriel Artedó, notari substitut, i dels testimonis Bernat Riera i Francesc Julià, estudiant del terme del castell de Cervelló, són convocats a la plaça del castell de dit lloc (es deu referir a la coneguda plaça del Pedró situada als Tarongers) amb repic de campanes i so de viafora, els homes de dit territori per manament del porter reial Bernat Joan d'Anyells.

Es presentaren un total de 21 remences caps de casa. Foren: Guillellem Oller; Joan Ginebreda; Lluís Martí; Bartomeu Bassa; Francesc Soler, de la Mesa; Joan Ginebreda, de la Joncosa; Pere Miquel, del Puig; Bartomeu Perelló; Joan Marçans; Francesc Barceló, sastre; Pere Terme; Bernat Sàbat; Montserrat Rovira; Bartomeu Oller, de Cullera; Gabriel Llobet; Jaume Ginebreda; Bernat Claramunt; Pere Llobet; Joan Llobet; Bernat Sabater i Miquel Terme.

(*) *El sindicat remença de l'any 1448*. M. Mercè Homs i Brugarolas. Girona. 2005. ©

Ramon Rovira i Tobella

Aproximacions i precisions sobre els remences a la Baronia de Gelida

Enguany en Salvador Llorac ens ofereix aquesta col·laboració i, d'acord amb ell, ampliem i alhora fem uns comentaris que a Gelida sembla que s'adiuen amb els conflictes remences, i també intentem d'esbrinar qui eren, en bona part, aquests remences de la Baronia de Gelida.

A la Baronia de Gelida, i des del segle XIV, el fet de capbrevar hi és present. Els dos primers capbreus

són simples llistes amb les rendes que percebien els senyors, el 1327 i el 1346; del tercer, de 1453, més complet que els anteriors, i que ens hauria estat clau per a poder identificar els remences de la crida més acuradament si s'hagués conservat, només en tenim unes quantes confessions, o simplement referències que hi fa el següent, el de 1513, molt complet, i que, a més, ens aporta informació fins al segle XIV. L'acció

de capbrevar solia fer-se quan ja havia pres possessió, després d'haver jurat els privilegis de la Universitat o Baronia de Gelida, el nou senyor de la Baronia, bé per successió, o sigui per defunció de l'anterior senyor, o per compra, com ara fou el cas de l'any 1736. El nou senyor volia actualitzar les seves rendes.

Ens ha cridat l'atenció el moment en el qual es produeixen els establiments emfitèutics que es fan a Gelida

Entre els fons dels il·lustrats propietaris de Can Guineu del Sant Sadurní, aparegué aquest dibuix, d'autor anònim, del castell i barri dels Tarongers fet a l'octubre de 1870, esdevenint la primera visió gràfica fins ara trobada del nostre Castell. Recordem que el dibuixant i pintor Lluís Rigalt no féu dibuixos de Gelida fins al 1879 i en Benet Bellí també el mateix any. Tot i una certa ingenuïtat del dibuix, hi veiem clarament les ruïnes del castell i l'església, aleshores sense tanta vegetació que les desdibuixa, i en primer terme, la masia gòtica de ca la Maria Sabreda o can Terme de la Parra, l'actual casa Folch, (antic mas Barceló), cal Vadó, la casa "Cantàbric", i ca n'Oller dels Tarongers. Gentilesa de Carles Querol i Joan Rosselló Raventós. Arxiu ECM

i la relació que hi havia amb els conflictes remences.

Primer: els primers establiments emfitèutics s'accentuen en el decenni 1390-1395 i, per tant, després dels conflictes del decenni anterior, i així trobem els següents: can Llopart de Dalt i de Baix, del Puig i can Santfí el 1390, can Ginebreda (pel mas de la Joncosa, ara can Rossell de la Muntanya) el 1393, i can Martí de Dalt o la Torrevella el 1395. Can Duran no hi és perquè ho posseïen d'altres fins que per compra passà als Duran al segle XV. Aquí convindria observar que la major part d'aquestes propietats pertanyien a la comanda de la Joncosa, que havia estat dels templers fins a la seva alienació a principis del segle XIV. Un altre punt a considerar.

Segon: després de la crida del 1448-49 esmentada en l'article anterior, Antoni Bertran, senyor de Gelida, l'any 1453 ordena capbreu a la Baronia de Gelida, i en la parròquia de Sant Pere de Gelida trobem les masies o propietats de can Batllell, can Perejoanet, can Sàbat, can Toni Oller i can Valls, i segurament n'hi havia alguna més, però, tal com hem comentat anteriorment, no es conserva aquest capbreu, i la informació és extreta d'altra documentació que hi fa esment.

Tercera: després de la sentència arbitral de Guadalupe del 1486, no es capbreu fins al 1513, perquè convé recordar que a Francesc Bertran i de Calders li fou confiscada la Baronia de Gelida després de 1472 i ja no la posseï mai més; morí després de 1503 abans que la seva muller Violant de Malla, que també posseï la Baronia, i és el seu fill Francesc Bertran i de Malla qui ordena, un cop morts els seus pares, nova capbreu a la Baronia de Gelida. En aquest capbreu de 1513 s'esmenten pràcticament totes les propietats de la Baronia de Gelida, exceptuant, és clar, les que apareixen després per segregació d'altres durant els tres segles posteriors, més o menys. Encara caldria afegir altres establiments emfitèutics complets o parcials que s'efectuaren durant el segle XV, com ara can Terme de la Parra, el 1416; la Ferreria, el 1420; can Voltà, el 1426; can Castany, el 1448; can Pasqual, el 1459, establerta als Canals, i can Roig, del mas Osset, el 1488. En conclusió, doncs, podem observar que hi ha una relació entre els conflictes remences i els establiments emfitèutics o de capbreu, afegits als que per successió es practicaren a Gelida. Tots tres casos d'establiments emfitèutics es feren després dels conflictes agraris o després de la crida remença.

Els Remences amb comentaris d'identificació

1.- *Guillem Oller*. En dos documents de l'any 1444 s'esmenta un Guillem Oller, hereu, els seus fills Bartomeu, Guillem i Antoni, i el nét Gaspar Oller, futur hereu, fill d'aquest Antoni, hereu de can Toni Oller de la Cauma.

2.- *Joan Ginebreda*. Segurament té relació amb els altres Ginebreda, can Voltà o can Duran de la Muntanya, ara can Rossell de la Muntanya.

3.- *Lluís Martí*: En una època (1480) de can Penyella s'esmenta un Lluís Martí, pagès, de Sant Llorenç d'Hortons.

4.- *Bartomeu Bassa* era un hereu de can Santfí, antigament mas Descoll.

5.- *Francesc Soler de la Mesa*. Aquí hi podria haver un error de còpia de l'escrivà: segurament de *Mesó* (o *Masó*) a *Mesa*, ja que el text que ens ha arribat posa clarament una *a* final. Creiem que ha de ser *Mesó* (o *Masó*) i amb tota seguretat fa referència a un Soler que vivia a la que fou la quadra de la Masó, coneguda més bé per la comanda templera de la Joncosa. Convé dir que els topònims *Masó*, o *Mesó*, i *Joncosa* eren habituals i usats al segle XIV, XV i XVI, i posteriors també, i per això ens inclinem que fóra versemblant *Francesc de la Mesó* i no pas de la *Mesa*, volent indicar la procedència o residència.

6.- *Joan Ginebreda* de la Joncosa era un hereu de can Ginebreda. El mas de la Joncosa està situat on ara és can Rossell de la Muntanya i abans can Duran de la Muntanya, i hem de dir que aquí hi ha hagut una nova ubicació de la casa i família de can Ginebreda, segurament per divisió de la propietat que possiblement i originàriament conformava les pro-

pietats actuals de can Ginebreda, can Rossell, can Farigola, segregada de can Rossell, al s. XVII, can Voltà i can Migrat, segregada de can Voltà, al segle XIX. Encara hauríem de comptar amb el mas Roig, maset Bardina... Sobre la Joncosa, ho hem esmentat en l'anterior aclariment.

7.- *Pere Miquel del Puig* era un hereu de can Llopard del Puig, tant de Dalt com de Baix, i potser de cal Font també, que tenen un origen comú.

8.- *Bartomeu Perelló*. En uns capítols matrimonials (1443) s'esmenta un Bartomeu Perelló, fill de Bartomeu i Gabriela. Podria ser de can Miquel de les Planes, ja que s'anomenava antigament el mas Perelló, i l'any 1513 el posseïa Joan Mitjans.

9.- *Joan Marçans*. A la parròquia de Sant Joan Samora hi havia el mas Marçans que el 1513 pertanyia als Oller de cal Bitxo i que a finals del segle XVII vengueren als Bargalló de Sant Esteve Sesrovires.

10.- *Francesc Barceló*, sastre. Es tracta del Mas Barceló, que a principis del segle XX la família Ribé, abans Petit de la Plaça i anys després cal Canyivell, vengueren i que darrerament ha estat novament venut pels Folc. Creiem, sense dubtes, que la plaça era la plaça del Pedró i estava situada al barri dels Tarongers perquè la rectoria vella, ara cal Civit, la casa del Tarongers (ara cal Manó, cal Patró i cal Franciscó, s. XIX), cal Vador i can Oller dels Tarongers afrontaven amb la plaça que, sens dubte, era la plaça del Pedró i que NO estava situada dins el recinte superior del castell. Ara que esmentem la plaça del Pedró, des d'on es féu la crida i havent identificat en alt percentatge els remences que hi acudiren de la parròquia de Gelida i part de les parròquies de Sant Llorenç d'Hortons i de Sant Joan Samora, observem que, curiosament, eren de les masies properes al terme de Gelida, la

qual cosa ens demostra que l'abast del toc de campanes era molt més nítid que en l'actualitat.

11.- *Pere Terme* era un hereu de can Duran de la Costa o de la Torre Brocarda, ja fa anys desapareguda.

12.- *Bernat Sàbat* era un hereu can Sàbat de la Pujada, o del Colomer, masia també desapareguda a la segona meitat del segle XX.

13.- *Montserrat Rovira*. Podria ser de can Torres, ja que al segle XV-XVI era dels Rovira. També hi havia uns Rovira al terme de Sant Llorenç d'Hortons.

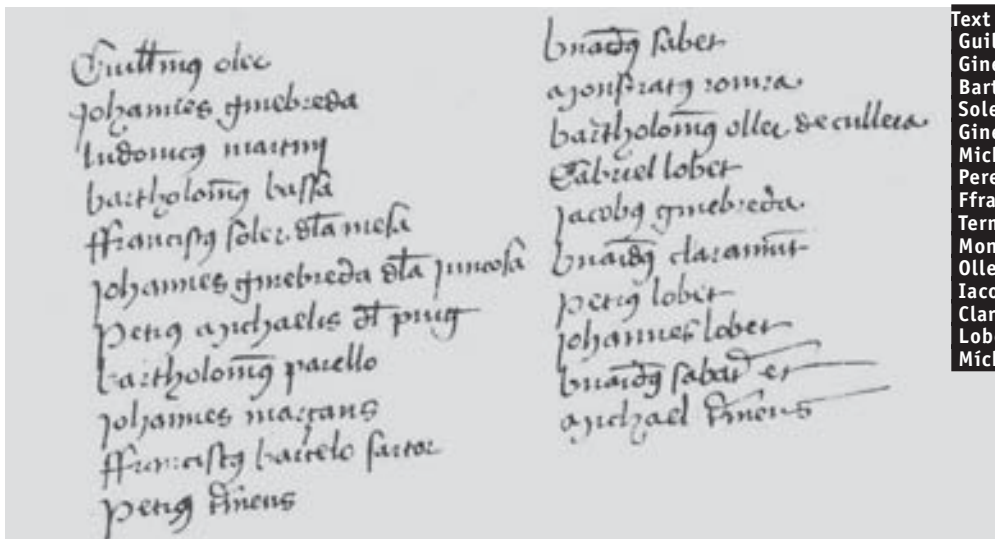
14.- *Bartomeu Oller de Cullera*, que era un hereu de can Perejoanet, tres masos aplevats: el mas Palau, el mas Terguer i el mas Cullera, i el topònim més conegut fou el de mas Palau.

15.- *Gabriel Llobet*. Podria tractar-se de can Mata de l'Abelló, ja que al segle XV era d'uns Llobet. Vegeu al 19 els comentaris sobre els Llobet.

16.- *Jaume Ginebreda* era un hereu de can Voltà, que probablement eren emparentats amb els Ginebreda. En Jaume va tenir una filla que esdevingué pubilla i es casà amb un Voltà al segle XV.

17.- *Bernat Claramunt*. No identificat de moment. Actualment hi ha can Claramunt dels Tres Trulls a Sant Llorenç d'Hortons, però el primer Claramunt hi entrà com a pubill quan es casà amb l'hereva Cartró al segle XVII.

18.- *Pere Llobet*. Anys més tard trobem que el mas d'en Raimon Papiol també es deia el mas de Pere Llobet. L'any 1445 trobem un Pere Llobet que fa capítols matrimonials amb una cabalera de can Voltà, Francesca Ginebreda, i que podria ser aquest. El mas Papiol era una casa o cases compartides, i així es troba en diversos capbreus, i com a exemple, l'any 1453, l'habitava i la capbreva un Joan Rovira, que diu que afronta amb un Llobet, i que un

Text original i transcripció:
 Guillelmus Oler, Iohannes
 Ginebreda, Ludovicus Martini,
 Bartholomeus Bassa, Ffranciscus
 Soler de la Mesa, Iohannes
 Ginebreda de la Iuncosa, Petrus
 Michaelis del Puig, Bartholomeus
 Perello, Iohannes Marçans,
 Ffranciscus Barcelo, sartor, Petrus
 Termens, Bernardus Sabet,
 Montserratus Rovira, Bartholomeus
 Oller de Cullera, Gabriel Lobet,
 Iacobus Ginebreda, Bernardus
 Claramunt, Petrus Lobet, Iohannes
 Lobet, Bernardus Sabater et
 Michael Termens

Pere Llobet fa de testimoni. Actualment és cal Rius, al nucli del poble de Gelida.

19.- *Joan Llobet*. Vegeu el 15. Podria ser de can Mata de l'Abelló, que al segle XV eren dos masos contigus anomenats el mas Llobet i el mas Barceló, o Barcelona, que en el capbreu de 1513 posseïa Gràcia, muller de Bernat Miquel. Els antics hereus de can Torrents de les Oliveres es deien Llobet però l'any de la crida ja hi havia l'Eulària Llobet, filla de Berenguer, pubilla, casada amb Guillem Torrents, i amb descendència.

20.- *Bernat Sabater*. No identificat.

21.- *Miquel Terme*. Podria tractar-se de la propietat, o part de la propietat, de la Torre de Llosetles.

Alguns d'aquests són difícils d'identificar, o pot haver-hi interpretacions no correctes degudes a l'escassa documentació del segle XV, o bé podrien ser de les parròquies de Sant Llorenç d'Hortons i de Sant Joan Samora, avui municipi de Sant Llorenç d'Hortons, no tan investigades per ara, ja que fins al segle XIX aquestes dues formaven part de la Baronia de Gelida, essent la parròquia de Sant Pere de Gelida la principal. ☹

Ramon Tarrida i Armengol

L'avió de ca n'Ollé

El qui subscriu aquest treball no és altre que aquell al qual li publicaren el llibre *Memòria i vivències de la guerra civil a Gelida i la llarga post guerra*, obra en la qual va fer un exercici de memòria històrica, a nivell local i de l'home i la dona del carrer. En el tal llibre creia que hi havia posat tot el que recordava, doncs no. Em queda en algun racó del cervell un fet que a la Gelida d'aquells anys causà un cert impacte i que tot seguit contaré.

Un avió de caça dels que ja havia fet la Guerra Civil es va estavellar a Gelida,

però afortunadament fora del poble, crec que era en començar l'any 1942. L'avió era un caça biplà d'un model que, tot hi havent "fet" la Guerra Civil espanyola, era un avió molt complet, amb un potent motor i força avançat; però, amb el caire que ja portava la segona Guerra Mundial, ja era un xic antiquat i poc ràpid; però volava, i com volava! Aquell avió tan manejable i la professionalitat del pilot feia que, quan venia a Gelida, es formés, com per encantament, un magnífic espectacle aeri. Procuraré explicar-vos-el amb el meu humil bolígraf: ens